

ЗРАЗОК БЕЗПЕЧНОЇ ПРОЦЕДУРИ ПРИМУСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ ДИТИНИ, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ ПІД БАТЬКІВСЬКОЮ ВЛАДОЮ АБО ПІД ОПІКОЮ

НАЗВА:

ЗРАЗОК БЕЗПЕЧНОЇ ПРОЦЕДУРИ
ПРИМУСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ ДИТИНИ
ЯКА ПЕРЕБУВАЄ ПІД БАТЬКІВСЬКОЮ ВЛАДОЮ АБО ПІД ОПІКОЮ

АВТОРИ:

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ,
МІНІСТЕРСТВО НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ,
МІНІСТЕРСТВО СІМ'Ї, ПРАЦІ І СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ,
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ І АДМІНІСТРАЦІЇ,
НАЦІОНАЛЬНА РАДА СУДОВИХ КУРАТОРІВ,
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ПОЛІЦІЇ,
СЕКЦІЯ СУДОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ ПОЛЬСЬКОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ

ДАТА ПУБЛІКАЦІЇ:

16 КВІТНЯ 2025 РОКУ

ПРАВОВА ОСНОВА:

ст. 598⁶-598¹³ Закону від 17 листопада 1964 р.
- «Цивільний процесуальний кодекс»
(«Закон. Вісник» від 2024 р., поз. 1568 з наступними змінами, далі:
ЦПК).

Зміст

Вступ..... **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**

Частина I: Методичні вказівки для судових кураторів

- I. Загальні методичні вказівки **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- II. Методичні вказівки щодо підготовчих заходів **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- III. Методичні вказівки щодо етапу реалізації заходу .. **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- IV. Можливі перешкоди у виконанні судового рішення **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- V. Прикінцеві положення **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**

Додаток № 1. Зразки листів 23

Лист про допомогу до РСРР (Районного центру допомоги сім'ї) щодо розміщення в закладі 25

Лист-звернення до поліції щодо вилучення неповнолітньої особи..... 26

Примітка щодо порядку дій при примусовому вилученні особи, яка перебуває під батьківською владою або під опікою..... 27

Повідомлення прокурора про підозру у вчиненні кримінального правопорушення..... 28

Клопотання судового куратора про проведення обшуку..... 29

Додаток № 2. Позиція Секції судової психології РТР (Польської психологічної асоціації) щодо реалізації у закладах системи освіти процедури примусового вилучення дитини, яка перебуває під батьківською владою або під опікою 31

Частина II: Рекомендації щодо участі психолога в процедурі вилучення дитини, яка перебуває під батьківською владою або під опікою

- I. Попередні зауваження..... **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- II. Підготовчі заходи **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- III. Дії психолога під час проведення заходу **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**

Вступ

Судовий куратор здійснює примусове вилучення дитини, яка перебуває під батьківською владою або під опікою, на підставі положень Цивільного процесуального кодексу. Статті 598⁶-598¹² ЦПК застосовуються відповідно до виконання рішень, винесених на підставі ст. 569 § 2 ЦПК у невідкладних випадках, а також рішень про влаштування неповнолітнього до закладу опіки та піклування або в прийомну сім'ю на підставі ст. 598¹³ ЦПК.

Заходи з примусового вилучення дитини з метою передачі її правомочній особі, як правило, мають складний перебіг, що вимагає дуже хорошої підготовки з боку судового куратора та осіб, до яких він звернувся за допомогою у здійсненні цих заходів. Примусове вилучення дитини може відбуватися також в екстреному порядку, коли виникає необхідність негайного захисту дитини, а також коли попередня особа, яка здійснювала батьківські права або опіку чи піклування, не виконала рішення суду, на підставі якого вона була зобов'язана передати дитину у визначений судом строк (ст. 598⁵ ЦПК). Лише тоді суд - за заявою правомочної особи - доручає судовому куратору примусово забрати дитину.

У рішенні про примусове вилучення дитини, яка перебуває під батьківською владою або під опікою, зазначається, що на підставі зібраних доказів було зроблено висновок про те, що емоційні втрати для дитини від вилучення є меншими, ніж втрати для її розвитку від перебування в ненормальному або відверто шкідливому середовищі.

Частина I

Методичні вказівки для судових кураторів

I. Загальні методичні вказівки

1. Методичні вказівки охоплюють практичні аспекти дій судових кураторів у випадках вилучення дитини, яка перебуває під батьківською владою або під опікою, під час:
 - 1) виконання рішень суду про примусове вилучення дитини, яка перебуває під батьківською владою або під опікою, що здійснюється на підставі ст. 598⁶-598¹³ ЦПК;
 - 2) вимоги про допомогу у заходах, пов'язаних з примусовим вилученням дитини, яка перебуває під батьківською владою або під опікою.
2. Терміни та скорочення, використані у методичних вказівках, означають:
 - 1) **дитина** – особу, яка перебуває під батьківською владою або під опікою;
 - 2) **судовий куратор** – судового куратора, якому суд доручив примусове вилучення дитини, що перебуває під батьківською владою або під опікою;
 - 3) **поліція** – структурний підрозділ поліції, представлений начальником воєводської поліції, начальником столичної поліції, начальником повітової (міської, районної) поліції, начальником поліцейської дільниці та поліцейськими, які надають допомогу на вимогу судового куратора у заходах, пов'язаних з примусовим вилученням дитини;
 - 4) **організаційні одиниці соціальної допомоги** – зокрема, центри соціальної допомоги, центри соціального обслуговування, регіональні центри соціальної політики, повітові центри допомоги сім'ї, будинки соціальної допомоги, центри спеціалізованого консультування, в тому числі сімейного, центри підтримки та центри кризового втручання в розумінні Закону від 12 березня 2004 р. «Про соціальну допомогу» («Закон. Вісник» від 2024 р., поз. 1283 з наступними змінами),
 - 5) **Організаційні одиниці підтримки сім'ї та системи опіки** – зокрема, центри денного перебування, організаторів сімейної опіки, заклади опіки та піклування, регіональні центри опіки та терапії, центри втручання перед усиновленням, центри усиновлення та суб'єкти, яким доручено виконання завдань, пов'язаних з підтримкою сім'ї та системи опіки, або інші установи, призначені для цієї мети в розумінні Закону від 9 червня

2011 р. «Про підтримку сім'ї та систему опіки» («Закон. Вісник» від 2025 р., поз. 49. з наступними змінами),

- 6) **психолог** – психолога, який працює в організаційних одиницях соціальної допомоги в розумінні Закону від 12 березня 2004 р. «Про соціальну допомогу» («Закон. Вісник» від 2004 р., № 64, поз. 593 з наступними змінами), в організаційних одиницях підтримки сім'ї та системи опіки в розумінні Закону від 9 червня 2011 р. «Про підтримку сім'ї та систему опіки» («Закон. Вісник» від 2011 р., № 149, поз. 887 з наступними змінами), в закладах системи освіти в розумінні Закону від 14 грудня 2016 р. – «Закон про освіту» («Закон. Вісник» від 2024 р., поз. 737 з наступними змінами) або працевлаштованого в організаціях або інших державних органах чи установах, асоціаціях та громадських організаціях у межах їхньої діяльності;
- 7) **правомочна особа** – у випадку примусового вилучення дитини судовим куратором та передачі дитини під опіку, правомочною особою в розумінні ст. 598⁹ ЦПК є:
- а. особа, яка керує прийомною сім'єю або дитячим будинком сімейного типу, куди дитина має бути влаштована на підставі рішення суду, або представник організатора сімейної опіки (влаштування дитини до сімейних форм опіки); у разі вилучення дитини та влаштування її до сімейної опіки судовий куратор співпрацює з організатором сімейної опіки;
 - б. працівник закладу опіки та піклування, до якого має бути влаштована дитина, або працівник районного центру допомоги сім'ї (влаштування дитини до інституційного закладу опіки та піклування).
- 8) **зобов'язана особа** – у випадку примусового вилучення дитини, яка перебуває під батьківською владою або під опікою, зобов'язаною особою є особа, у якої куратор вилучає дитину та передає її правомочній особі, або уповноваженій нею особі, або уповноваженому нею представнику закладу.

3. За виконання рішення суду про примусове вилучення дитини та порядок проведення цього заходу несе повну відповідальність судовий куратор як орган виконавчого провадження.
4. З судовим куратором, якому доручено виконати примусове вилучення дитини, співпрацює поліція, а також, якщо цього вимагають особливі потреби дитини, правомочна особа або зобов'язана особа, психолог, особи, які працюють у структурних підрозділах соціальної допомоги і підтримки сім'ї та системі опіки, перекладач з іноземної мови, сурдоперекладач, перекладач жестової мови, перекладач у сфері допоміжної або альтернативної комунікації та інші установи, створені для забезпечення належного виконання рішення суду. Метою цього є забезпечення належного виконання рішення суду, щоб не порушити благополуччя дитини і, зокрема, щоб дитина не зазнала фізичної або психологічної шкоди.

Співпраця має базуватися на:

- Ефективних методах комунікації, в тому числі з використанням засобів дистанційного зв'язку;
- Оперативному обміні інформацією;
- Попередньо розроблених і прийнятих на місцевому рівні належних практиках.

При цьому слід враховувати місцеві умови, під якими розуміються:

- Специфіка території, на якій працює судовий куратор (сіло, місто),
- Пов'язана з цим наявність відповідних місцевих ресурсів (відповідні органи місцевого самоврядування та соціальні організації, які відповідно до законодавства займаються опікою, вихованням, реабілітацією, лікуванням та наданням соціальної допомоги у відкритому середовищі).

5. Належне виконання дій особами, які на вимогу судового куратора зобов'язані надавати йому допомогу під час вилучення дитини, має бути предметом попередніх домовленостей між головами районних судів, окружними кураторами, керівниками структурних підрозділів поліції, представниками структурних підрозділів системи соціальної допомоги і підтримки сім'ї та

системи опіки, а також інших установ та суб'єктів, що виконують завдання у сфері підтримки та допомоги сім'ї.

→ Це особливо важливо в ситуаціях, коли через динамічний характер справи судовий куратор не матиме можливості встановити перебіг запланованого заходу безпосередньо перед його проведенням.

II. Методичні вказівки щодо підготовчих заходів

1. Мета підготовчих заходів полягає в тому, щоб судовий куратор якнайкраще спланував дії, необхідні для виконання рішення суду.
2. Судовий куратор, проаналізувавши наявну в нього документацію, може, за необхідності, звернутися за допомогою до поліції, психолога, структурних підрозділів соціальної допомоги і підтримки сім'ї та системи опіки, органів місцевого самоврядування, об'єднань та організацій у межах їхньої діяльності у сфері підтримки та допомоги сім'ї або іншої установи, визначеної для цієї мети, з якими він обговорює детальний план проведення заходу.

Зокрема, судовий куратор може звернутися за допомогою до:

- Закладів системи освіти, в тому числі дитячих садків, шкіл;
- Ясел, дитячих клубів;
- Центрів соціальної допомоги;
- Центрів соціального обслуговування;
- Повітових центрів допомоги сім'ї;
- Закладів денного догляду за дітьми;
- Центрів денного перебування, дворових клубів;
- Центрів догляду за дітьми;
- Громадських об'єднань та організацій.

3. Судовий куратор бере до уваги, що в ситуації сильного стресу, який може переживати зобов'язана особа, а іноді також через наявні функціональні порушення, зобов'язана особа може мати обмежену здатність до гнучкого реагування, підвищену схильність до одновимірного сприйняття ситуації,

покладання на себе одноосібної відповідальності за події в навколишньому середовищі та ототожнення своїх потреб з потребами дитини.

- Зобов'язана особа може недостатньо поважати емоції та потреби дитини, фактично ставитися до неї інструментально, прагнучи досягти свого бажаного результату.
- Вона також може намагатися залучити інших присутніх осіб на свій бік, може вживати заходів, спрямованих безпосередньо на загострення негативних емоційних реакцій у дитини, сподіваючись, що плач і опір дитини стануть достатньою підставою для того, щоб судовий куратор утримався від дій.

4. **Детальний план проведення заходу** включає, зокрема, межі допустимих дій залучених осіб та можливі рішення на випадок виникнення кризової ситуації під час реалізації запланованих заходів.

Сфери дій суб'єктів, що беруть участь у заходах:

→ Поліція:

- на вимогу судового куратора надає йому допомогу в проведенні заходів, пов'язаних з примусовим вилученням дитини;
- на підставі ухвали суду проводить обшук приміщень та інших місць, якщо є достатні підстави вважати, що там перебуває дитина;
- на вимогу суду встановлює місцеперебування дитини;
- забезпечує охорону місця, де вилучається дитина, від втручання в захід сторонніх осіб або від спроб зобов'язаної особи перешкодити вилученню дитини;
- має право застосовувати заходи прямого примусу до зобов'язаної особи або сторонніх осіб, які перешкоджають виконанню заходу, у разі необхідності забезпечення виконання вимог закону відповідно до наказу, виданого судовим куратором (при цьому заходи прямого примусу застосовуються або використовуються у спосіб, необхідний для досягнення цілей такого застосування або використання, пропорційно ступеню небезпеки, обираючи захід з найменшою можливою шкодою);

- протидіє діям, безпосередньо спрямованим на посягання на життя, здоров'я чи свободу судового куратора або інших присутніх осіб, у тому числі осіб, які надають йому допомогу у виконанні рішення.

→ **Заклади системи освіти:**

- на вимогу судового куратора підтверджують присутність дитини в закладі системи освіти, наприклад, у школі або дитячому садку,
- на вимогу судового куратора створюють умови для того, щоб дитину можна було забрати з цього закладу, наприклад, приводять дитину до кабінету директора, вчительської кімнати або іншого приміщення, заздалегідь узгодженого з судовим куратором, де дитину мають передати під опіку правомочній особі.

→ **Структурні підрозділи соціального захисту населення і підтримки сім'ї та системи опіки:**

- надають судовому куратору наявну у них інформацію про середовище, з якого має бути вилучена дитина;
- надають судовому куратору наявну у них інформацію про умови приміщення, в якому буде здійснюватися вилучення, а саме: тип будівлі, поверх, на якому розташоване приміщення, планування кімнат, наявність додаткових входів/виходів, потенційні фактори ризику для здійснення заходу;
- надають допомогу у встановленні контакту з підопічними.

→ **Психолог:**

- допомагає судовому куратору та іншим залученим особам у встановленні контакту з дитиною;
- визначає способи спілкування з дитиною, які відповідають рівню її розвитку;
- вживає заходів для заспокоєння емоцій дитини, а також, можливо, дорослих осіб, які беруть участь у заході (більш детально див. рекомендації для психологів у частині II цих методичних вказівок).

5. **План дій у випадку кризової ситуації** полягає в обговоренні з поліцією та іншими органами, підрозділами, установами та організаціями, залученими

до примусового вилучення дитини, **сценаріїв дій**, якщо зобов'язана особа намагається перешкодити вилученню дитини (напр. агресивною поведінкою, відмовою впустити судового куратора до приміщення, переховуванням або спробою втечі), обговоренні з суб'єктами соціальної допомоги і підтримки сім'ї та системи опіки, психологом або перекладачем іноземної мови, жестової мови, перекладачем у сфері допоміжної або альтернативної комунікації **їхньої ролі під час виконання рішення про примусове вилучення дитини**, у тому числі, зокрема, у встановленні контакту та забезпеченні співпраці між зобов'язаною особою, правомочною особою та дитиною.

- Судовий куратор направляє вимогу про надання допомоги до керівника структурного підрозділу поліції, керівника структурного підрозділу соціальної допомоги і підтримки сім'ї та системи опіки або іншої установи в письмовій формі;
- У виняткових випадках, коли з обставин справи впливає, що зволікання може становити загрозу життю або здоров'ю дитини, яка перебуває під батьківською владою або під опікою, або може мати місце спроба перешкодити виконанню судового рішення, вимога про допомогу може бути зроблена в усній формі;
- Керівник відповідного підрозділу негайно інформує судового куратора про осіб, які будуть залучені до участі у заході. Куратор обговорює з цими особами запланований хід примусового вилучення.

6. Судовий куратор здійснює примусове вилучення дитини за дорученням суду і, як орган виконавчого провадження, враховує специфіку даної справи, визначає дату, час і місце виконання рішення суду.

- Судовий куратор намагається забрати дитину в той час і в тому місці, які дають найбільшу ймовірність успішного виконання рішення суду і шанс на мирний перебіг заходу;
- У ситуаціях, коли для встановлення місцеперебування дитини необхідно провести слідчі дії, судовий куратор зобов'язаний запланувати вилучення дитини з місця, де вона перебуває на даний момент.

III. Методичні вказівки щодо етапу реалізації заходу

1. Судовий куратор здійснює доручені дії, беручи до уваги благополуччя дитини, прагнучи в той же час до безпечного та успішного виконання судового рішення.

- Судовий куратор проводить з дитиною бесіду, щоб пояснити їй ситуацію у спосіб, адекватний її здатності до розуміння, та намагається заспокоїти її емоції;
- Якщо цього вимагають потреби дитини, судовий куратор використовує допомогу психолога, структурних підрозділів соціальної допомоги і підтримки сім'ї та системи опіки, перекладача з іноземної мови, жестової мови, перекладача у сфері допоміжної або альтернативної комунікації;
- Детальний порядок проведення розмови з дитиною та відповідні елементи, які повинні бути включені до неї, обговорюються в частині II про участь психолога в заходах примусового вилучення;
- Судовий куратор відмовляється від проведення такої розмови, якщо вік дитини або рівень її когнітивного розвитку робить це неможливим.

2. Під час проведення заходу крім судового куратора, зобов'язаної особи або іншої особи, під опікою якої перебуває дитина, та правомочної особи, можуть бути присутніми лише ті служби, установи, заклади, підрозділи та суб'єкти, до яких куратор звернувся за сприянням у виконанні рішення.

- Якщо зобов'язана особа або інші особи (зокрема члени сім'ї, сусіди, знайомі та інші сторонні особи) перешкоджають судовому куратору у виконанні рішення за місцем проживання дитини, поліція на його вимогу видаляє цих осіб з місця виконання рішення.
- Якщо на місці виконання рішення присутні представники засобів масової інформації, які перешкоджають здійсненню діяльності судового куратора або іншим чином перевищують межі, встановлені законом, поліція видаляє таких осіб з місця виконання рішення на вимогу куратора.

→ Якщо особи, які є народними депутатами або представниками дипломатичних місій, зривають перебіг заходу або іншим чином перешкоджають його виконанню, куратор звертає на це їхню увагу та просить припинити ці дії.

3. Якщо особи, присутні під час проведення заходу, фіксують його перебіг у вигляді фотозйомки або аудіовізуального запису, судовий куратор повідомляє їм, що ці матеріали не можуть бути оприлюднені без згоди осіб, зображення яких зафіксовано. Судовий куратор попереджає цих осіб, що якщо вони перешкоджатимуть проведенню заходу, поліція на його вимогу видалить їх з місця виконання судового рішення.
4. Судовий куратор, якому суд доручив примусове вилучення дитини, забирає дитину у зобов'язаної особи або іншої особи, у якій перебуває дитина, і передає її правомочній особі. При цьому судовий куратор повинен бути особливо обережним, щоб не завдати шкоди благополуччю дитини.

→ У разі необхідності судовий куратор звертається за допомогою до структурних підрозділів соціальної допомоги і підтримки сім'ї та системи опіки над дитиною, психолога або іншої особи, яка присутня в місці, де проводиться захід.

→ Якщо цього вимагає безпека дитини, судовий куратор звертається до поліції з вимогою усунути осіб, які перешкоджають або заважають вилученню дитини від зобов'язаної особи та передачі її правомочній особі.

5. З метою належного використання сил і засобів **доцільно, щоб співробітники поліції, призначені для участі в заході примусового вилучення дитини, володіли необхідними знаннями у сфері опіки та виховання.** Такі завдання повинні, наскільки це можливо, виконуватися поліцейськими з відділів у справах неповнолітніх та соціальної патології, дільничними поліцейськими і, в крайньому випадку, поліцейськими патрульної та оперативної служби. Поліцейські, наскільки це можливо, повинні бути **не у службовій формі і пересуватися в поліцейському автомобілі без розпізнавальних знаків.**
6. Вилучення дитини, яка перебуває в закладі системи освіти, має здійснюватися не лише з турботою про її благополуччя, але також з повагою та захистом гідності членів спільноти закладу.

7. Представники закладів системи освіти, структурних підрозділів соціальної допомоги і підтримки сім'ї та системи опіки, а також інших установ та суб'єктів, до яких може звернутися судовий куратор з проханням надати допомогу у здійсненні процедури примусового вилучення дитини, яка перебуває під батьківською владою або під опікою, зобов'язані надавати допомогу та тісно співпрацювати з судовим куратором.

→ Судовий куратор повідомляє суд про причини необґрунтованої відмови у наданні запитуваної допомоги, якщо він звернувся з відповідним запитом згідно зі ст. 598¹² ЦПК.

IV. Можливі перешкоди у виконанні судового рішення

1. Якщо примусове вилучення дитини наштовхується на перешкоди внаслідок переховування дитини або внаслідок будь-яких інших дій, спрямованих на перешкоджання виконанню рішення, **судовий куратор повідомляє про це прокурора**. Якщо зобов'язана особа відмовляється повідомити про місцеперебування дитини, суд за клопотанням судового куратора постановляє ухвалу про примусовий привід зобов'язаної особи для отримання заяви про місцеперебування дитини.

→ За юридичною силою заява зобов'язаної особи про місцеперебування дитини прирівнюється до дачі показань під присягою.

2. Якщо місцеперебування дитини, щодо якої ухвалено судове рішення, невідоме, **судовий куратор звертається до суду з клопотанням про надання постанови на обшук приміщень та інших місць** за наявності достатніх підстав вважати, що дитина перебуває там. Обшук проводиться поліцією на підставі постанови суду.

→ Обшук повинен проводитися відповідно до мети цієї дії, а отже, в помірних межах, з повагою до гідності осіб, яких він стосується, і без заподіяння їм непотрібної шкоди або незручностей.

- Поліція може входити в приміщення із застосуванням сили, навіть якщо це було б пов'язано із заподіянням шкоди та незручностей, але в помірних межах.
- Під час обшуку може бути присутня особа, у якої проводиться обшук, або будь-яка інша визначена нею особа (за умови, що це не перешкоджає або суттєво не ускладнює проведення обшуку), а також судовий куратор та правомочна особа.
- Якщо особа, у якої проводиться обшук, відсутня, на обшук слід викликати принаймні одного з членів сім'ї або іншу особу.

3. Якщо виконання рішення суду про примусове вилучення дитини, незважаючи на неодноразові спроби, було невдалим, необхідно обговорити цю ситуацію під час підготовчої зустрічі з поліцією, психологом, структурними підрозділами соціальної допомоги і підтримки сім'ї та системи опіки, а також іншими установами, створеними для забезпечення належного виконання рішення суду.

Приклади факторів ризику, які можуть призвести до невдалого виконання рішення суду про примусове вилучення дитини:

- Приховування місцеперебування дитини;
- Вчинення дій, спрямованих на перешкоджання вилученню, зокрема опір, агресія або погрози на адресу судового куратора або інших осіб, які надають йому допомогу у здійсненні цього заходу;
- Порушення розвитку дитини, що ускладнює встановлення з нею контакту (див.: Частина II Рекомендації щодо участі психолога);
- Несподівані протести з боку дитини, включаючи, наприклад, її агресивну або аутоагресивну поведінку (див: Частина II Рекомендації щодо участі психолога);
- Попередні невдалі спроби судового куратора вилучити дитину.

4. Необхідно проаналізувати фактори, які вплинули на попередню невдалу спробу виконання рішення суду, реакцію як дитини, так і дорослих під час

проведення заходу, обговорити та спланувати заходи для мінімізації ризику повторного виникнення цих факторів.

- Судовий куратор повинен повідомити прокурора у випадку, коли особа, яка зобов'язана передати дитину, переховує неповнолітнього, щоб перешкодити його примусовому вилученню.
- У такій ситуації прокурор може ініціювати відповідні правові дії залежно від фактичних обставин, зазначених судовим куратором у повідомленні.

5. Судовий куратор може розглянути **можливість примусового виконання судового рішення, що передбачає примусове вилучення дитини з установи, включаючи, зокрема, заклад системи освіти**. Існують ситуації, коли вилучення дитини з закладу системи освіти є необхідним у зв'язку з необхідністю швидкого виконання заходу, оскільки зволікання може суттєво ускладнити або унеможливити виконання судового рішення.
6. Співпраця дорослих осіб, які беруть участь у вилученні дитини з закладу системи освіти, сприятиме його безперешкодному виконанню і, таким чином, мінімізує стрес для дитини (див. Додаток 2).

- Рекомендується, щоб заходи щодо здійснення вилучення дитини включали, наприклад, виведення неповнолітнього з класу знайомим вчителем до судового куратора, який чекає в кабінеті директора школи або в кабінеті шкільного педагога чи психолога, щоб мінімізувати ризик проведення заходу в присутності інших учнів).

7. Якщо на підставі наявної інформації судовий куратор передбачає, що дитина може чинити активний опір, погрожувати самогубством або вчиняти інші дії, які можуть становити загрозу її здоров'ю або життю, він **вдається до допомоги психолога** (ці ситуації розглядаються в рекомендаціях щодо участі психолога, наведених у частині II даного документа).

- Судовий куратор має право відкласти виконання рішення до усунення небезпеки, якщо тільки відкладення виконання рішення не становить більш серйозного ризику для цієї особи.
- Судовий куратор повинен оцінити, чи слід йому відкласти виконання судового рішення. При цьому він не може посилатися на благополуччя дитини як на підставу для відстрочки, якщо залишення неповнолітнього в його нинішньому середовищі становить для нього більш серйозний ризик, ніж примусове вилучення.

V. Прикінцеві положення

1. З метою уніфікації завдань, пов'язаних з виконанням дій щодо примусового вилучення дитини, будуть організовані міждисциплінарні тренінги для працівників організацій, які на вимогу судового куратора зобов'язані надавати йому допомогу. Обсяг, періодичність та установи, відповідальні за організацію тренінгів, будуть предметом угоди, укладеної в рамках міжвідомчих домовленостей.
2. З огляду на благополуччя дитини та її найкращі інтереси, методичні вказівки та розпорядження будуть надані всім органам, організаціям та установам, представники яких можуть бути залучені до виконання завдань, пов'язаних з наданням допомоги судовому куратору під час примусового вилучення дитини, яка перебуває під батьківською владою або під опікою.
3. Вищезазначені методичні вказівки є результатом угоди між Міністерством юстиції та Міністерством національної освіти, Міністерством сім'ї, праці та соціальної політики, Міністерством внутрішніх справ і адміністрації, Національною радою судових кураторів, Головним управлінням поліції та Секцією судової психології Польської психологічної асоціації.
4. Методичні вказівки набувають чинності з дати їх підписання.

Додаток № 1

Зразки листів

[Місцевість і дата]

№ справи _____

Професійний куратор _____

___ Команда кураторської судової служби

Районний суд _____

Районний центр допомоги сім'ї

Професійний куратор __ Команди кураторської судової служби районного суду _____ просить надати допомогу у виконанні рішення про влаштування неповнолітнього _____ до закладу опіки та піклування у порядку тимчасового розпорядження - на час провадження у справі.

Ухвалою районного суду _____ від _____ року у справі № _____ за участю _____ про зміну форми обмеження батьківських прав, у порядку тимчасового розпорядження - на час провадження у справі, суд постановив влаштувати неповнолітнього _____ до закладу опіки та піклування. З огляду на вищевикладене, суд доручив професійному куратору, який діє в районному суді _____, вилучити неповнолітнього - у будь-якої особи, у якій він перебуває, - з метою влаштування його до інституційного закладу опіки та піклування.

Одночасно повідомляю, що термін влаштування неповнолітнього заплановано на _____ року о _____ годині за місцем проживання неповнолітнього, тобто _____ .

.....

(підпис судового куратора)

Додаток:

- копія постанови від _____ року

ЗРАЗОК

[Місцевість і дата]

№ справи _____

Професійний куратор _____

___ Команда кураторської судової служби

Районний суд _____

Начальник організаційного підрозділу поліції

У зв'язку з передачею _____ року професійному судовому куратору для виконання рішення районного суду _____, винесеного _____ року у справі номер _____ за участю _____ про зміну форми обмеження батьківських прав, шляхом винесення тимчасового розпорядження - на час провадження у справі - про влаштування неповнолітнього _____ до закладу опіки та піклування, на підставі ст. 598¹⁰ Закону від 17 листопада 1964 р. «Цивільний процесуальний кодекс» («Закон. Вісник» 2024.1568 від 2024.10.23 з наступними змінами, далі - ЦПК), прошу призначити співробітників підпорядкованого Вам підрозділу для надання допомоги у виконанні вищезгаданого рішення.

Одночасно повідомляю, що дата проведення заходу з вилучення неповнолітнього _____ та передачі його на під опіку призначена на _____ року о _____ годині за місцем проживання неповнолітнього, тобто _____. Водночас хочу зазначити, що у разі відсутності неповнолітньої особи у зазначеному місці, відповідно до ст. 598⁸ ЦПК України, професійний куратор має право вилучити неповнолітню особу у будь-якої особи, у якої вона перебуває.

У зв'язку з вищевикладеним, прошу забезпечити присутність співробітників підрозділу у зазначеному місці та у зазначений час. Контактний телефон куратора - _____

.....
(підпис судового куратора)

Додатки:

- (примітка, копія рішення суду тощо)

Зразок безпечної процедури примусового вилучення дитини

№ справи _____

**Примітка щодо порядку дій при примусовому вилученні
особи, яка перебуває під батьківською владою або під
опікою**

_____ року згідно з ухвалою районного суду _____ від _____ року у справі № _____ я розпочав здійснення примусового вилучення та влаштування неповнолітньої особи _____ до інституційного закладу опіки та піклування.

За вказаною адресою, тобто _____, я провів захід о _____ годині. На місці була присутня правомочна особа: пан/і _____ з Повітового центру допомоги сім'ї в _____ та працівники поліції _____ з _____ в _____.

Заходи, проведені на місці події, тривали _____ .
Заходи були завершені о _____ годині.

.....
(підпис судового куратора)

[Місцевість і дата]

Професійний куратор _____

___ Команда кураторської судової служби

Районний суд _____

.....
.....

(дані підрозділу прокуратури)

**ПОВІДОМЛЕННЯ про підозру
у вчиненні кримінального правопорушення**

Відповідно до ст. 598¹¹ § 1 Закону від 17 листопада 1964 року. – «Цивільний процесуальний кодекс» («Закон. вісник» від 2024 р., поз. 1568, з наступними змінами) у зв'язку зі ст. 304 § 2 Закону від 6 червня 1997 р. – «Кримінально-процесуальний кодекс» («Закон. Вісник» від 2024 р., поз. 37, з наступними змінами), повідомляю про підозру у вчиненні (дата) в (місце вчинення кримінального правопорушення) кримінального правопорушення.

Обґрунтування

.....
.....
.....

[необхідно описати фактичний стан та поведінку підозрюваної особи, яка, на думку особи, яка повідомляє, містить ознаки кримінального правопорушення]

.....
(підпис судового куратора)

Додатки:

-

(необхідно перелічити документи, на які є посилання в обґрунтуванні, наприклад, службові записки, копія судового рішення тощо)

Зразок безпечної процедури примусового вилучення дитини

[Місцевість і дата]

№ справи _____

Професійний куратор _____

____ Команда кураторської судової служби

Районний суд _____

Районний суд _____

Учасники _____

**Клопотання судового куратора
про проведення обшуку в приміщеннях та інших місцях**

Відповідно до ст. 598¹¹ § 1 Закону від 17 листопада 1964 р. – «Цивільний процесуальний кодекс» («Закон. Вісник» від 2024 р., поз. 1568, з наступними змінами), судовий куратор _____ Команди кураторської судової служби районного суду _____ звертається з клопотанням провести обшук приміщень та інших місць з метою встановлення місцеперебування неповнолітньої/ого, яка/ий проживає за адресою _____, оскільки є обґрунтовані підстави вважати, що ця особа там перебуває.

Обґрунтування

.....
.....
.....

[необхідно описати фактичний стан та обставини, що обґрунтовують подання цього клопотання]

.....
(підпис судового куратора)

Додатки:

-

(примітка, копія рішення суду тощо)

Додаток № 2

**Позиція Секції судової психології Польської психологічної
асоціації щодо реалізації в закладах системи освіти процедури
примусового вилучення дитини,
яка перебуває під батьківською владою або під опікою**

Практика показує, що рішення суду про примусове вилучення дитини приймається тоді, коли вичерпані доступні форми допомоги сім'ї (нагляд судового куратора, сімейний асистент, патронатна сім'я тощо) або опікуни наполегливо уникають чи відмовляються співпрацювати з працівниками системи соціальної допомоги і підтримки сім'ї та опіки, судовим куратором або не виконують рішення суду, а передача дитини під опіку правомочній особі має на меті захистити її від шкідливого середовища опіки та піклування та створити умови для реалізації її потреб у розвитку. Під час здійснення заходу вилучення судовий куратор (і тільки він) може оцінити, що для благополуччя дитини було б виправдано утриматися від цієї дії, але такі ситуації не повинні виникати, коли дитина страждає від певної форми посиленого насильства з боку опікунів (емоційного, фізичного та/або сексуального) або значної недбалості (вкрай неналежні умови для проживання та розвитку дитини, недоїдання, серйозне нехтування медичним обслуговуванням тощо). Після цього судовий куратор виконує рішення суду про примусове вилучення дитини. При цьому, як зазначено в ст. 5988 ЦПК, «судовий куратор має право вилучити особу, яка перебуває під батьківською владою або під опікою, у будь-якої особи, у якої вона перебуває», а отже, якщо цього вимагає ситуація, також і з закладу системи освіти. Відповідно до Закону про судових кураторів («Закон. Вісник» від 2023 р., ст. 1095 з наступними змінами), судовий куратор має право вимагати допомоги у виконанні судового рішення про примусове вилучення дитини, зокрема, від закладів системи освіти. **Метою винесеного рішення є забезпечення благополуччя дитини, що розуміється як надання дитині можливості оптимально розвиватися в усіх сферах (біологічній, фізичній, емоційній, когнітивній, сексуальній та соціальній), а також захист її прав та гідності. Отже, благополуччя дитини - це щось інше, ніж її ситуативно зумовлені реакції на нові для неї або складні події.**

Заходи з примусового вилучення дитини з метою передачі її правомочній особі, як правило, мають складний перебіг, що вимагає дуже хорошої підготовки з боку судового куратора та осіб, до яких він звернувся за допомогою у здійсненні цих заходів. Примусове вилучення дитини може відбуватися як у надзвичайних ситуаціях, коли є потреба у негайному захисті дитини, так і коли попередній опікун не виконав рішення суду, згідно з яким він був зобов'язаний передати дитину. Лише тоді суд - за заявою правомочної особи - доручає судовому куратору примусово забрати дитину.

Виконання рішення суду про вилучення дитини судовим куратором під час перебування дитини в закладі системи освіти, зрозуміло, викликає занепокоєння Міністерства освіти як ситуація, що потенційно є джерелом стресу не лише для дитини, щодо якої прийнято рішення, але й для інших залучених в це осіб, а також для дітей та підлітків, які можуть бути свідками подій. Безсумнівно, рішення суду про примусове вилучення дитини та пов'язані з ним дії судового куратора можуть зустріти опір з боку його попередніх опікунів. У ситуації сильного стресу, який вони переживають, і часто в умовах тривалої, складної ситуації, а іноді через функціональні порушення, опікуни можуть мати обмежену здатність до гнучкого реагування, підвищену схильність до одновимірного сприйняття ситуації, покладання на себе одноосібної відповідальності за події в навколишньому середовищі та ототожнення своїх потреб з потребами дитини. В той же час вони можуть недостатньо поважати емоції та потреби дитини, фактично ставлячись до неї як до інструменту для досягнення бажаного для себе результату. Вони також можуть намагатися залучити інших присутніх поблизу осіб на свій бік, а також вживати заходів, спрямованих безпосередньо на посилення негативних емоційних реакцій у дитини, сподіваючись, що плач і опір дитини стануть достатньою підставою для того, щоб судовий куратор утримався від дій.

Важливо підкреслити, що сильні емоції, виявлені дитиною в ході проведених заходів, не означають, що попереднє середовище опіки та піклування, в якому вона перебувала, функціонувало належним чином. Вони можуть бути наслідком страхів, які дитина відчуває перед новою, незнайомою їй ситуацією, її темпераментних особливостей або проблем у розвитку, наслідком того, що її теперішні опікуни викликають у неї страх, або наслідком минулого негативного досвіду, пов'язаного з невдалими спробами передати її під опіку правомочній особі. Емоційні реакції дитини у відповідь на складну та нову для неї ситуацію не обов'язково означають (і часто не означають), що вона не має позитивного емоційного зв'язку з особою, якій вона має бути передана під опіку. Сильні емоції, виявлені в таких ситуаціях, можуть бути результатом страху, викликаного навмисним загостренням ситуації нинішнім опікуном, або більш довготривалим вселянням дитині неприязні до іншого опікуна. Звичайно, це не означає також, що дитина не має сильної емоційної прив'язаності до особи, від якої її забрали, але слід пам'ятати, що сила прив'язаності не є синонімом якості та правильності цих стосунків. **У рішенні суду зазначається, що на основі зібраної інформації було зроблено**

Зразок безпечної процедури примусового вилучення дитини

оцінку, згідно з якою емоційні втрати для дитини від того, що її забрали від попереднього опікуна, є меншими, ніж втрати для розвитку дитини від перебування в умовах неналежного або відверто шкідливого догляду..

Хоча наведений вище опис можна розглядати як вагомий аргумент на користь виключення шкіл з-поміж місць, де судовий куратор може виконати наказ про вилучення дитини, слід підкреслити, що, розуміючи занепокоєння як Міністерства освіти, так і Уповноваженої з прав дитини, висловлене в листі до міністра пані Барбари Новацької від 18 листопада 2024 р.¹ - **виключення закладів системи освіти з-поміж місць, де може бути виконано рішення про примусове вилучення дитини, не виключить ризик того, що там можуть виникнути складні ситуації, пов'язані з виконанням відповідного рішення.** Слід враховувати, що вони стануть потенційно привабливим місцем для переховування опікунів з дитиною від судового куратора та інших установ, служб та органів, до яких він звернувся за допомогою у виконанні заходу. Це може призвести до дуже стресових, тривалих ситуацій, коли опікун залишається з дитиною на території школи, що з високою ймовірністю може бути значно емоційно напруженішим для всіх присутніх у школі, як для дорослих, так і для дітей. В екстремальних випадках це може вимагати залучення додаткових фахівців для посередництва з опікуном та залагодження ситуації.

Слід підкреслити, що з цієї причини **для забезпечення благополуччя як дитини, щодо якої винесено судові рішення, так і інших дітей, які відвідують певний заклад системи освіти, дуже важливо, щоб керівництво цього підрозділу та персонал, який там працює, співпрацювали з судовим куратором.** Така співпраця не повинна розпочинатися в момент, коли судовий куратор вживає заходів щодо виконання рішення суду, оскільки на той момент для цього може не бути часу або умов, а має бути налагоджена раніше, щоб керівництво та персонал закладу системи освіти мали можливість не тільки познайомитися з судовим куратором судового округу, до якого вони належать, але й отримати базові знання про ситуацію з вилученням дитини, щоб - у разі виникнення такої ситуації у відповідному закладі системи освіти - директор та

¹ <https://brpd.gov.pl/2024/11/20/szkola-to-nie-miejsce-dla-przymusowego-odbierania-maloletnich>

педагогічний колектив могли ефективно співпрацювати з судовим куратором з метою забезпечення безперешкодного виконання відповідного рішення.

Створенню умов для спокійного перебігу примусового вилучення дитини - в тому числі з закладів системи освіти - повинні служити методичні вказівки для судових кураторів, розроблені в Міністерстві юстиції, в яких підкреслюється роль міждисциплінарного співробітництва між судовим куратором та установами, службами та органами, які можуть бути залучені до виконання судового рішення про примусове вилучення дитини . Це забезпечить завчасну підготовку кожної з потенційно залучених сторін - у тому числі й закладів системи освіти - до такого типу ситуацій, зробить їх більш зрозумілими та передбачуваними також для тих осіб, які лише випадково можуть бути залучені до процедури вилучення дитини. Додатково до методичних вказівок також включені рекомендації щодо участі психологів у примусовому вилученні дитини з метою врахування потреб дитини, щодо якої прийнято судове рішення.. Секція судової психології РТР закликає не лише психологів, але й усі установи, служби та органи влади, які потенційно можуть бути залучені до вилучення дитини, ознайомитися з цими рекомендаціями, щоб найкращим чином розпізнати потреби дитини та відреагувати на них належним способом. Слід підкреслити, що зазначені методичні вказівки разом з рекомендаціями в кінцевому підсумку повинні бути надані всім закладам системи освіти, щоб їхні керівники мали можливість ознайомитися з ними і, якщо у них виникнуть питання, - звернутися до куратора судового округу, в якому знаходиться цей заклад, щоб розвіяти свої сумніви.

Запропонована попередня підготовка забезпечить розуміння ситуації персоналом закладу системи освіти, що сприятиме збереженню спокою з їхнього боку та забезпечить кращу співпрацю з куратором. Це може дозволити також обговорити можливі деталі здійснення вилучення (наприклад, виведення дитини з класу знайомим їй вчителем до судового куратора, який чекає в кабінеті директора, щоб мінімізувати ризик проведення заходу в присутності інших учнів). Спокійні та злагоджені дії дорослих осіб, які беруть участь у заході, сприятимуть його успішному проведенню і, таким чином, мінімізують стрес для дитини. Як уже зазначалося, виконання рішення суду про примусове вилучення дитини є для неї абсолютно новою і незнайомою ситуацією, яка, природно, може викликати певну тривогу, а також негативні емоційні реакції. Водночас, у нових ситуаціях діти схильні спостерігати за реакціями та поведінкою дорослих, які є зразок безпечної процедури примусового вилучення дитини

для них інформацією про те, наскільки ця незнайома їм, стресова ситуація є для них загрозовою. Якщо дорослі, присутні під час вилучення дитини судовим куратором, зберігатимуть спокій та співпрацюватимуть, це збільшить шанси на те, що дитина - а також інші діти, які можуть бути свідками цієї ситуації, - не відчуватимуть, що ситуація є небезпечною для них, і що дорослі не повністю контролюють ситуацію..

Якщо інші діти стають свідками вилучення дитини судовим куратором, що може викликати у них занепокоєння, бажано потурбуватися про те, щоб спокійно та по суті пояснити їм ситуацію, відповідно до їхнього віку та інтелектуальних здібностей, а також запитати їх про те, що вони відчують з цього приводу, щоб дати їм змогу виплеснути будь-які складні емоції та розвіяти їх сумніви. Запропонована розмова має на меті зменшити їхню тривогу та невпевненість, пов'язані зі спостережуваною подією. Така ситуація також може стати нагодою поговорити з учнями про існування правових норм, що стосуються різних сфер нашого життя, про діяльність суду та необхідність дотримання законів усіма громадянами..

З огляду на вищезазначене, оптимальним рішенням з точки зору забезпечення благополуччя дітей та надання можливості судовому куратору здійснити вилучення є співпраця закладів системи освіти з судовими кураторами з метою забезпечення успішного, результативного та з якомога меншим емоційним навантаженням для учасників виконання відповідних дій.

Частина II

**Рекомендації щодо участі психолога
в процедурі вилучення дитини, яка перебуває під
батьківською владою або під опікою**

I. Попередні зауваження

Під час вилучення дитини, яка перебуває під батьківською владою або під опікою, судовий куратор може звернутися за допомогою до психолога. Психолог не може брати участь у вилученні дитини як судовий експерт. Роль присутнього при цих діях психолога полягає в тому, щоб допомогти судовому куратору та іншим залученим особам встановити контакт з дитиною, визначити способи спілкування з дитиною, які відповідають рівню її розвитку, та вжити заходів, спрямованих на заспокоєння емоцій дитини, а також, можливо, дорослих, які беруть участь у заході..

Психолог не повинен втручатися в перебіг дій, намагатися впливати на рішення, що приймаються судовим куратором, або виконувати швидку оцінку ситуації опіки та піклування над дитиною. Слід пам'ятати, що вилучення дитини має бути якомога коротшим, щоб мінімізувати стрес, якого зазнає дитина, і щоб судовий куратор міг зберігати контроль над ситуацією. Психолог повинен мати на увазі, що під час проведення процедури вилучення дитини при оцінці судового куратора може виникнути ситуація, коли для благополуччя дитини було б доцільно утриматися від заходу. З іншого боку, якщо наявні дані свідчать про те, що дитина зазнає певної форми посиленого насильства (емоційного, фізичного та/або сексуального) або значної недбалості з боку опікунів (вкрай погані житлові умови, недоїдання, серйозне нехтування медичним обслуговуванням тощо), судовий куратор виконує рішення суду про примусове вилучення дитини.

Психологу слід пам'ятати, що рішення про примусове вилучення дитини приймається тоді, коли вичерпані доступні форми допомоги сім'ї (нагляд судового куратора, сімейний асистент, патронатна сім'я тощо) або опікуни наполегливо уникають чи відмовляються співпрацювати із соціальним працівником, судовим куратором чи не виконують рішення суду, а передача дитини під опіку правомочній особі має на меті ізолювати дитину від шкідливого середовища опіки та піклування та забезпечити належне задоволення всіх її потреб.

Сильні емоції, виявлені дитиною в ході проведених заходів, не означають, що її попереднє середовище опіки та піклування функціонувало належним чином, а можуть бути наслідком страхів, пов'язаних з новою, незнайомою йому ситуацією, результатом вселяння її теперішніми вихователями страху перед правомочною особою або наслідком минулого негативного досвіду, пов'язаного з невдалими спробами передати її під опіку правомочній особі. При цьому поведінка психолога в ході заходу повинна відповідати Етичному кодексу Польської психологічної асоціації.

Психолог, якого просять взяти участь у вилученні дитини, повинен критично оцінювати:

- **Власну компетентність для участі у вилученні дитини** (включаючи знання про розвиток дітей, знання про функціонування дітей, залучених до батьківського конфлікту, конфлікту щодо домовленостей про опіку, в сім'ях з проблемою насильства, знання специфіки потенційно кризової ситуації, вміння діяти в стресовій ситуації, гнучко реагувати і здатність надавати швидку підтримку в складній ситуації - з урахуванням можливої багатовимірності етіології поведінки, яку демонструє дитина).
- **Свої переконання та ставлення до вилучення дитини**, особливо якщо дитина буде вилучена у батьків (усвідомлюючи, що судовий куратор виконує рішення про вилучення дитини, прийняте на підставі комплексної оцінки ситуації щодо опіки та піклування за дитиною та її виховання, і не намагаючись втручатися в хід цього заходу).
- **Готовність присвятити час**, тривалість якого не може бути оцінена заздалегідь, в термін, зазначений судовим куратором.

II. Підготовчі заходи

Психолог повинен (в тій мірі, в якій судовий куратор вважає це за необхідне):

1. Ознайомитися з інформацією про дитину, щодо якої планується проведення заходу.

Істотна інформація про дитину:

- Вік.
- Стать.
- Можливі порушення в ході когнітивного, емоційного та соціального розвитку.
- Комплексні порушення розвитку.
- Інвалідність та інші проблеми зі здоров'ям, які можуть впливати на спосіб встановлення стосунків з дитиною та ступінь можливого контакту.

2. З'ясувати ситуацію з опікою та піклуванням дитини і - якщо можливо - її ставлення до сторін провадження (особливо до зобов'язаної особи та правомочної особи).
3. Якщо в минулому були невдалі спроби вилучити дитину, детально ознайомитися з їх перебігом, проаналізувати труднощі, які виникали, як реагували дитина та дорослі під час подій.
4. Отримати інформацію від судового куратора про те, куди буде влаштована дитина після вилучення (ця інформація може бути важливою під час проведення заходу).
5. Підготувати рекомендації для обговорення з судовим куратором під час підготовчих заходів, беручи до уваги такі питання, що стосуються обставин, за яких відбуватиметься захід, а також питання, що враховують особливості дитини:
 - Місце вилучення дитини, що дає більше шансів на те, що захід пройде мирно (будинок, установа, заклад системи освіти, наприклад, ясла, школа, центр денного догляду, PCPR тощо).
 - Якщо це не вплине негативно на можливість проведення заходу - час доби з урахуванням ритму активності дитини (не будити дитину під час сну, не забирати дитину під час улюблених або важливих для неї занять тощо).
 - Якщо дитину забиратимуть з закладу системи освіти (дитячого садка, школи, центру денного перебування тощо), намагатися, наскільки це

можливо, не проводити цю процедуру в присутності сторонніх осіб, особливо інших дітей.

- Для дітей, які є свідками того, як у них забирають подругу чи друга, це може стати важким емоційним тягарем, а також додатковим негативним фактором для дитини, щодо якої винесено рішення суду.
- Бажано передати дитину під опіку правомочній особі, наприклад, у кабінеті директора, шкільного педагога або в іншому приміщенні, яке забезпечує конфіденційність і дає можливість судовому куратору максимально контролювати ситуацію.

- Якщо в минулому були невдалі спроби вилучити дитину, обговорити це з судовим куратором та надати пропозиції щодо альтернативних моделей поведінки та рішень.. Попередити судового куратора, що через важкий досвід у минулому дитина може особливо емоційно реагувати під час проведення заходу.
- Спосіб контакту з урахуванням суб'єктивності, індивідуальних особливостей дитини та специфіки її функціонування:
 - Емоційний стан дитини (враховуючи, що для неї це нова і не до кінця зрозуміла ситуація, тому вона може бути налякана, переживати амбівалентні почуття до зобов'язаної та/або правомочної особи, відчувати почуття безпорадності, порушення почуття безпеки).

Дитина може виявляти **сильні емоційні реакції**, такі як плач, крик, фізична агресія у вигляді биття, стусанів, кидання предметів, аутоагресивна поведінка, наприклад, нанесення собі тілесних ушкоджень руками або підручними предметами, спроби сховатися або втекти, що може становити загрозу для її здоров'я або життя.

- **Особливі потреби дитини**, зумовлені рівнем її когнітивного, емоційного, соціального розвитку, наявністю цілісних порушень розвитку, таких як розлади аутистичного спектра.

Дитина з порушеннями розвитку

- Може мати підвищені труднощі зі зрозумінням ситуації.
- Може відчувати сильний страх перед незнайомими людьми.
- Може виявляти емоції особливо інтенсивно і непередбачувано, включаючи агресивну або аутоагресивну поведінку високої інтенсивності.
- Може проявляти так звані рухові стереотипи, такі як розмахування руками, кистями, головою, обертання навколо своєї осі, розгойдування, може кричати, стогнати, у неї може трапитися мимовільне сечовипускання і дефекація.

Зазначена поведінка може характеризуватися високою інтенсивністю і драматичним перебігом, може бути дуже складною, тривалою і вимагати допомоги фахівця, щоб контролювати її.

- Спосіб спілкування (особливо важливий у випадку дітей молодшого віку або дітей з особливостями розвитку) - будувати короткі, прості речення, не використовувати складні та/або спеціалізовані формулювання.
- Особливі комунікативні потреби дитини.

Особливі комунікативні потреби:

- Якщо дитина є іноземцем - чи володіє вона польською мовою на рівні, що дозволяє вільно спілкуватися, і якщо ні - інформування судового куратора про необхідність підтримки перекладача з іноземної мови.
- Якщо дитина є глухою або слабочуючою і користується мовою жестів, або використовує систему допоміжної або альтернативної комунікації через порушення розвитку - інформування судового куратора про необхідність надання допомоги перекладача мови жестів, перекладача у сфері допоміжної або альтернативної комунікації.

- Наголосити на ролі заходів, що зменшують стрес у дитини (подбати про можливість забрати улюблену іграшку, ковдру тощо).

- Можливість залучити інших, присутніх на заході осіб (наприклад, правомочну особу), до заходів, спрямованих на зменшення напруження дитини.
- Фізичний стан дитини (якщо є підозри, що вона могла зазнати фізичного насильства та/або недбалості у вигляді, наприклад, відсутності належного одягу) - запропонувати забезпечити її медичною допомогою, одягом, невеликою стравою тощо.

III. Дії психолога під час проведення заходу

1. Обсяг участі психолога у процедурі вилучення дитини ґрунтується на попередніх домовленостях з судовим куратором та його ситуативних запитах про допомогу під час проведення заходу.
2. Психолог надає підтримку судовому куратору та дитині, але не бере активної участі в безпосередніх діях судового куратора, спрямованих на вилучення дитини у зобов'язаної особи або в іншої особи та передачу дитини під опіку правомочній особі.
3. Під час проведення заходів психолог, **виключно на вимогу судового куратора:**
 - Бере участь у попередній розмові з дитиною та її нинішніми опікунами. Ця дія має бути якомога коротшою, без очікування реакції дитини. Не можна очікувати, що дитина зрозуміє або прийме процедуру.

Розмова психолога з дитиною:

- Пояснює свою роль у спосіб, адекватний когнітивним можливостям дитини.
- Інформує про перебіг запланованої дії.
- Наскільки це можливо, намагається мінімізувати негативний емоційний вплив цієї ситуації на дитину.

- Роз'яснює зобов'язаній особі **необхідність піклування про психічний стан дитини**, утримуючись від насильницької поведінки та прояву підвищених емоцій.
- **Допомагає судовому куратору у встановленні контакту з дитиною**, формулюванні вищезазначеної інформації у зрозумілій для дитини формі, а

також пропонує способи реагування на поведінку, що перешкоджає проведенню заходу, зокрема на тривогу, страх, плач або агресію дитини, які можуть переростати в екстремальні емоційні реакції, які важко контролювати.

- Постійно **спостерігає за поведінкою та емоціями дитини** та, за необхідності, інформує про свої висновки судового куратора.
4. Психолог має пам'ятати, що, він, надаючи поточну підтримку під час заходу:
- Повинен контролювати власні емоції та реакції.
 - Повинен пам'ятати, що процедура вилучення дитини відбувається в інтересах дитини.
 - **Не повинен давати дитині жодних обіцянок щодо її майбутнього** (наприклад, «не плач, ти скоро повернешся»), оскільки вони будуть необґрунтованими. Така поведінка може бути спокусливою як швидкий спосіб заспокоїти дитину або як спонтанна реакція на пряме прохання дитини, але в довгостроковій перспективі призведе до розчарування дитини та відчуття, що її обманули.
 - **Не повинен використовувати повідомлення, які мають форму шантажу** (наприклад: «Якщо ти не підеш, то...»), не повинен принижувати, висміювати, применшувати емоції, які проявляє дитина (наприклад, зауваженнями на кшталт «ти перебільшуєш», «такий великий хлопчик, а плаче») і не повинен казати їй заспокоїтися. Дитина заспокоїться швидше, якщо їй дадуть можливість виплеснути накопичені емоції та підтримають її (включаючи практичну підтримку - наприклад, дадуть серветку або допоможуть висякати ніс).
 - **Повинен запевнити дитину, що вона не винна в тому, що відбувається**, і її вилучають від зобов'язаної особи не для того, щоб її покарати.
 - **Не повинен давати жодних обіцянок зобов'язаній особі** або будь-якій іншій особі, у якої вилучають дитину.
 - Не повинен втручатися в рішення судового куратора.

